'ürk Dünyası
Tarih
Kültür Dergisi

Sayı #380 Fiyat ₺10.00

Ağustos 2018
Cilt: 64
Aylık Süreli Yayın
Issn: 1305-9769
Modem: 112483

Türk Dünyası'nın
Doğu Türkistan Sınavı

Türk medeniyetinin beşiği ve Türk'ün en eski vatanı, kültürel asimilasyonun eşiğinde. Şimdi Türk Dünyası'nın yeni sınavı, Doğu Türkistan'da yaşanan baskı ve zulüm...

Dr. Ömer Kul

Türkoloji'ye ve Taşlara İmza Atan Adam
Dr. Mustafa Aksoy

Türk İstiklal Savaşı'nda Büyük Taarruz
Dr. Zekeriya Türkmen

Hayatı ve Siyasi Karakteriyle Enver Paşa
Mehmet Kürşad Yavan

Dr. Ömer Kul
Türkiye-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan
34

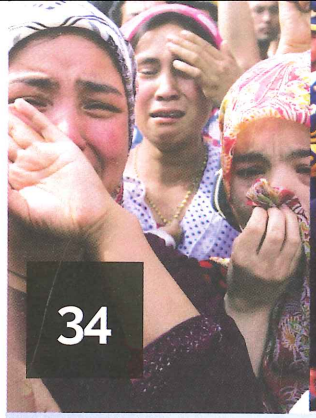
40

Prof. Dr. Ragıp Kutay Karaca
Çin'deki Değişimin Türk-Çin İlşkilerine Etkisi

M. Kemal Sallı
Dünya Ticaret Savaşı ve Türkiye'ye Etkileri

44

Burak Tut
Ayda Bir Spor "Moskova'dan Himalayalara Rinat Dasayev En İyisi!"

50

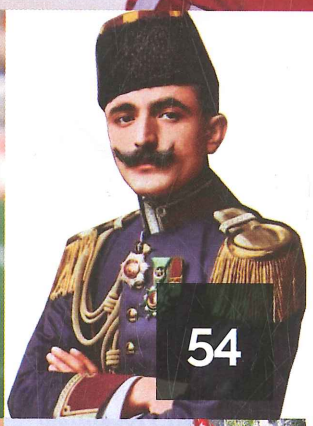
54

Mehmet Kürşad Yavan
Hayatı ve Siyasi Karakteriyle Enver Paşa

Funda Kılınçarslan
Ayda Bir Müze Cibali Tütün Fabrikası

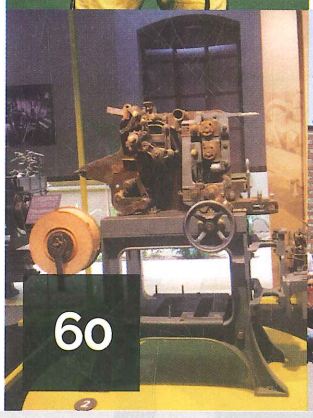
60

63

TDAV
Vakfımızdan Haberler

Cilt: 64 Sayı: 380

Kurucu Başkan
Prof. Dr. Turan Yazgan

Sahibi
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı adına
Közhan Yazgan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Saadet Pınar Yıldırım

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet Töre Yıldırım

Düzeltmen
Emre Akar
Mehmet Kürşad Yavan

Kapak Fotoğrafı
Doğu Türkistan

Güncel Fotoğraflar
M. Kemal Sallı
Samet Çolban

Görsel Tasarım
Hayri Güntek

Teknik Yönetim ve Tasarım
Emel Gökay

Tasarım - Fotoğraf İşleme
Gökhan Kaya

İdare Merkezi
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Kemalpaşa Mah. Bukalidede Sok. Nu: 4 Saraçhane PK: 34134
Fatih - İstanbul

(0212) 511 10 06
www.turan.org.tr
yayin@turan.org

Basıldığı Yer
Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Işık San. Sit. C Blok No: 19/102
Topkapı İstanbul
Telefon: (0212) 483 47 91
Matbaa Sertifika No: 11964

Fiyatı: 10 TL

Abonelik Bedeli
Yurtiçi: 100 TL
Öğrenciler için : 85 TL
Yurtdışı: 60 USD

Banka Hesap Numaraları
Vakıfbank İstanbul Fatih Şb:
TR76 0001 5001 5800 7287 8397 25

İş Bankası İstanbul Aksaray Şb:
TR09 0006 4000 0011 0021 1928 92

Posta Çeki Hesap Numarası
İstanbul Aksaray PTT Şubesi
141720 Nolu Hesap

Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın
Aylık Süreli Yayın Organıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim - Terbiye Kurulu'nca eğitim ve öğretim açısından öğretmenlere tavsiye edilmiştir. (8 Mart 1995 tarih ve B.08.0.TTK.0.0 1.04/611.7/0946 nolu karar)

TÜRKİYE - ÇİN İLİŞKİLERİNDE DOĞU TÜRKİSTAN

Doğu Türkistan meselesi, küreselleşen günümüz dünyasında kanayan bir yara olarak yerini korumaktadır. Dahası insan hak ve özgürlüklerinin zirveye ulaştığı günümüzde Asya'nın kalbi Doğu Türkistan'da yaşanan olayların çözümü noktasında yapılan çabalar, göstermelik davranışlardan öteye geçmemektedir.

Dr. Ömer Kul*

Doğu Türkistan'da insan hak ve onuruna yakışmayan birçok davranışın vuku bulduğu bilinen bir gerçektir. Bu nevi gerçekler karşısında hem hür dünya devletlerinin hem İslam âleminin hem de Türk Dünyası'nın kayıtsızlığı da gözlemlenmektedir.

Burada üzerinde durulması gereken ilk nokta *"Doğu Türkistan Meselesi"* olarak ifade edilen durumun ne olduğunun tespitidir. Meselenin iyi tetkik ve tahlil edilememesi çözüm önerilerinin de askıda kalmasına sebep olmaktadır. Durumu tahlil etmenin ve çözüm önerileri sunmanın yolu da bölgede yaşananların Doğu Türkistan halkını ve meselesini ne duruma getirdiğini tespit etmekten geçmektedir.

Doğu Türkistan Milli Mücadele Tarihinin Problemleri

Dünya siyasi tarihinin son iki asırlık dönemde hiçbir millet yoktur ki ülkesi ve milletinin tarihinin dönüm noktaları, önemli tarihleri, kişileri ve olayları net bir şekilde ortaya çıkarılmamış olsun. Doğu Türkistan'da ise bu durum tam tersi bir vaziyettedir. Mesela Doğu Türkistan'ın adının Xin-jang olarak değiştirildiği tarih olan 18 Kasım 1884 hakkında bile farklı kayıtlar bulunmaktadır. Bir diğer problemli konu Doğu Türkistan'ın yüzölçümüdür. 10.476.076 km^2 gibi geniş bir alana yayılan Türk Dünyası'nın 1.828.418 km^2'si Doğu Türkistan olarak adlandırılmaktadır. Fakat bu yüzölçümü konusunda hâkim bir kanaat ve görüş bulunmamaktadır.

Bir başka konu ise Doğu Türkistan'ın nüfusu meselesidir. Günümüz şartlarında sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmasının imkânsız olduğu Doğu Türkistan nüfusunun 30-35 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Mesela 12 Kasım 1933[1] tarihinde kurulan Kaşgar Doğu Türkistan Hükümeti'nin adında bile birlik mevcut değildir. Doğu Türkistan tarihinde bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat meselenin bu yönünden daha da önemlisi Doğu Türkistan halkının içinde bulunduğu durumun tahlili ve çözüm noktasında atılması artık elzem olan adımların tespitinde yatmaktadır.

Bilindiği üzere Doğu Türkistan, Çin tarafından 1 Ekim 1955 tarihinde *"Xin-jiang Uygur Özerk Bölgesi"* ilân edildi.[2] 9 Temmuz 1956 tarihinde hazırlanan nizamnamede *"Xin-jiang Uygur Özerk Bölgesi, merkezî devlet organlarının kanunlarına, tamim ve kararlarına harfiyen uyacak ve bunları ifâ edecektir"* şeklinde yer alan ifadeler ile bölgenin statüsü şekillendirildi.[3] Bundan

sonraki dönemlerde Çin Anayasası'na *"diğer milletlere ayrımcılık yasaklanmıştır"* ibaresi eklenmiştir. Lakin bu ve benzeri haklar, özerk bölge ilanından dokuz ay sonra hazırlanan nizamname ile Merkezî Çin Hükümeti'nin kontrolüne devredilmek suretiyle lağvedilmiş, bu ise özerk bölge haklarının sadece kâğıt üzerinde kalmasına sebep olmuştur. Çin'in 1982 Anayasası ise azınlık haklarına daha geniş çapta garantiler vermektedir. Ancak bu anayasanın ilgili maddeleri incelendiğinde uygulamada belirtilen hakların verilmediği, özerk bölge idarecilerinin *"karar veren"* makamında olmadığı ve mahalli sorunlarla ilgili maddî ve manevî hiçbir teminatın gerçekte bulunmadığı anlaşılmaktadır.

1911 yılında Çin'de ilan edilen cumhuriyet idaresinin Doğu Türkistan'daki ilk Genel Valisi olan Yang Zeng-Xin (1911-1928) döneminde bölge nüfusunu %90'ından fazlasını teşkil eden Müslüman azınlıklara karşılık sadece %2,0-2,5 civarında bulunan Çinli nüfusun bilhassa 1949 sonrası dönemde bölgeye getirilen Çinli göçmenler ile %50 seviyesine çıkarılmış olması da düşündürücüdür.

Çin Komünist Partisi'nin 1949 yılını müteakip Doğu Türkistan'da uygulama sahasına koyduğu politikaların bölge halkı arasında infiale sebep olduğu ve bunun neticesinde de birçok ayaklanmanın meydana geldiği bilinen bir gerçektir. Mesela: 1950, 1953, 1958, 1962, 1965, 1968, 1992, 1997, 2002 ve son olarak da 2009 yıllarında defalarca ayaklanan halk ancak kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bugün Doğu Türkistan halkının itiraz ettiği ve düzeltilmesi için hür dünyadan beklenti içinde olduğu birçok konu başlığı vardır.

İşgal

Bölge 1949 yılından bu yana Komünist Çin yönetiminin işgali altındadır ve bölgede 30-35 milyon arasında Müslüman-Türk yaşamaktadır. Doğu Türkistan'ı oluşturan halk; Türk Milleti'nin birer parçası olan Uygur, Kazak, Özbek, Kırgız, Tatar ve diğer Türk boylarından oluşmaktadır. İşgal altındaki Doğu Türkistan toprakları tarih boyunca Türklere ait olmuştur. Hal böyle iken uluslararası örgütlerin en büyüğü ve oluşması muhtemel sorunların barışçıl yollarla çözülmesine zemin hazırlamak olan BM, Doğu Türkistan'da yaşayanların işgal ve zulüm altında inlemesine göz yummaktadır.

İnsan Hakları İhlalleri

Bölgede 1949 yılından beri yoğun bir şekilde insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır. Bu ihlallerinin çoğu baskıcı kanunlardan ve Çin hükümetinin resmî politikalarından kaynaklanmaktadır. İnsan hakları kuruluşlarının bölgede açık bir şekilde faaliyet göstermesi yasaktır. Çin Hükümeti *"insan hakları"* konusu mevzubahis olduğunda işbirliğinden kaçmaktadır. Nitekim Doğu Türkistan'da etnik gruplara mensup temel insan haklarının şiddetle bastırıldığı, çoğu zaman ise uluslararası adalet standartlarından uzak yargılanmalar neticesinde uzun süre mahkûm edildiği ve her yıl yüzlerce insanın idam edildiği, dahası bu kararlar verilirken suçun tespiti cihetine gidilmediği uluslararası kuruluşların raporlarında belirtilmektedir.[4]

Soykırım

Komünist Çin ordularının Doğu Türkistan'daki ilk komutanı olarak bilinen ve *"Doğu Türkistan celladı"* olarak da anılan Wang Zhen *"Devrim aleyhtarı unsurları yok etmek"* sloganı ile 250.000'den fazla Doğu Türkistan Türk'ünü 1952 yılında katlederek büyük bir soykırım yapmıştır. Çin bu soykırımı her türlü dünya medeniyetini koruma amaçlı kurulan uluslararası örgütlerin gözü önünde rahatça yapabilmiştir. Bunun yanı sıra 1949 yılından itibaren değişik tarihlerde benzer katliamlar vuku bulmuştur.[5]

Çinli Göçmenler ve Asimile

1949 işgalinden sonra Doğu Türkistan topraklarına Çin yönetimi tarafından düzenli olarak Han Çinlileri yerleştirilmiştir. Bu suretle bölge halkının nüfusuna eşit bir Çinli nüfus oluşturma politikası güdülmüştür.[6] Buradaki amaç Doğu Türkistan'ın demografik yapısını değiştirip, bölgeyi Çin Devleti'ne tamamıyla dâhil etmektir.

Kadınlara Kürtaj

Doğu Türkistan'da nüfus yapısına ilişkin olarak zorunlu doğum kontrolü ve kürtaj uygulanmaktadır. Çin yönetimi azınlıkların şehirde iki, kırsalda ise üçten fazla çocuk sahibi olmalarını yasaklanmıştır. Yasağa uymayanlar ağır ekonomik ve idari cezalara çarptırılmaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan köylü kadınlar, hiçbir sağlık veya hijyen tedbiri alınmaksızın zorunlu kürtaj operasyonuna tâbi tutulmaktadır. 1991'de Hoten'e bağlı Karakaş ilçesinde 18.765 kişi zorunlu kürtaja tabi

tutulmuştur. Bu sayı ilçedeki anne adaylarının %49'unu oluşturmaktaydı. Bu kural dışında doğan çocuklar, vatandaşlık hakkı, isim gibi insani haklardan yoksun bırakılmaktadır.[7]

Self-Determinasyon Hakkı

Halkların kendi geleceklerini belirleme hakkının kullanılmasının, bilhassa I. Dünya Savaşı sonrasında çok görülen bir şekli olan, halk oyuna başvurma uygulamasının en son örneği, Doğu Timor'da 30 Ağustos 1999'da gerçekleştirilmiştir.[8]

Hâlbuki Doğu Türkistan sorunu daha uzun süredir bir çözüm bulunması ve halkının kendi geleceğini belirleme hakkının tanınması için beklemektedir. Bu iki bölge ile ilgili veriler karşılaştırıldığında açıkça görüleceği üzere hiçbir zaman bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmamış bir bölgeye kendi geleceklerini belirleme hakkı tanınırken, Doğu Türkistan için bu hak söz konusu bile edilmemektedir.

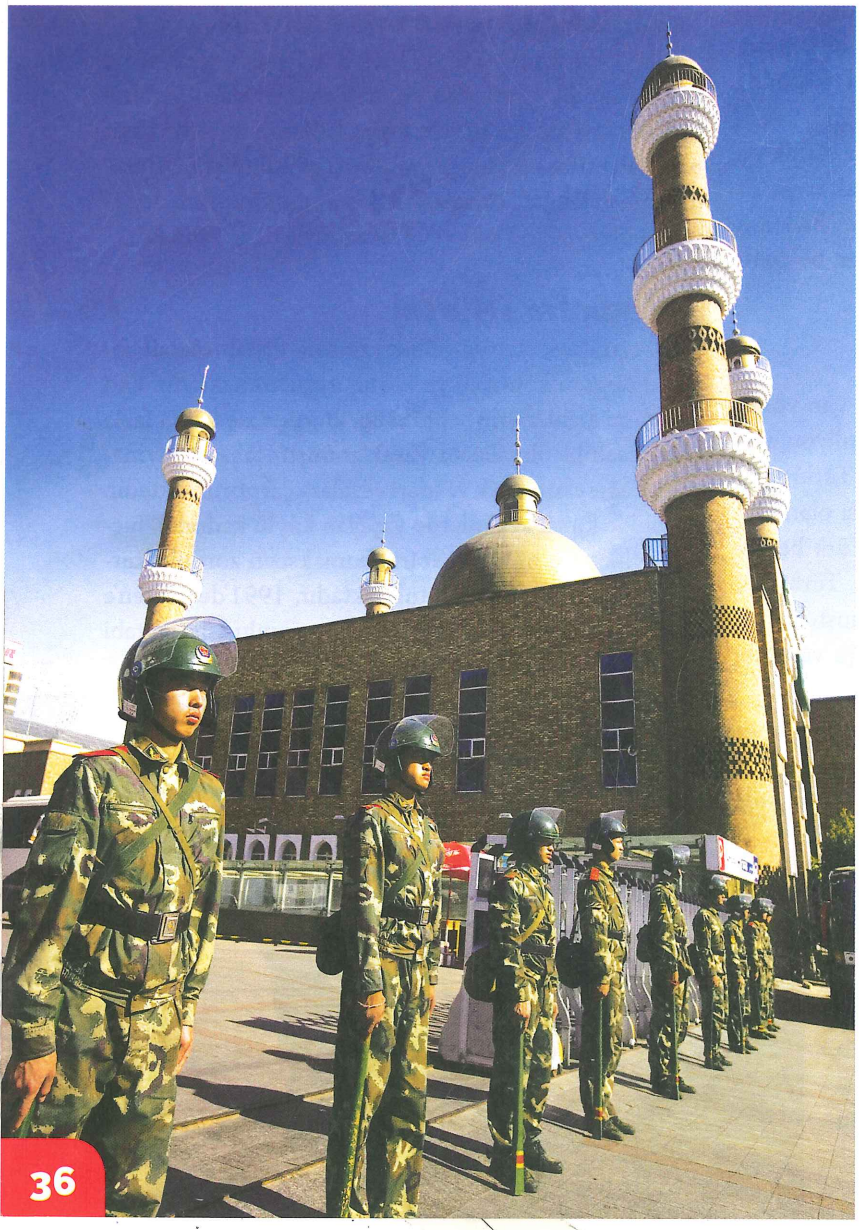

Doğu Türkistan'daki İdarecilerin Çinli Olması

Doğu Türkistan halkı Pekin'den atanan idareciler tarafından yönetilmektedir. Bu yöneticiler ise Doğu Türkistan Türklerinin sorunlarını ve ihtiyaçlarını giderme anlayışıyla hareket etmemektedirler. Doğu Türkistan'daki devlet dairelerinde memurların büyük çoğunluğunu Çinliler oluşturmaktadır.

Ekonomik Sefalet ve Çalışma Hürriyeti

Bölgede yaşayanlar için çalışma ve iktisadi hayat da Çin yönetimi tarafından oldukça kısıtlanmış durumdadır. Mesela Urumçi'de geleneksel kıyafetler üreten veya satan girişimciler; aşağılamalar ve tacizlerle karşılaşabilmekte, hatta işyerlerini kapatmak zorunda kalabilmektedir. Bölge hükümetinin Kasım 2001'de yayımladığı bir raporunda, Doğu Türkistan'da kişi başına düşen milli gelir 100 dolarken, bölgedeki bir Çinlinin yıllık geliri bir Müslüman-Türk'ün gelirinin 3,6 kat fazlası, yani 360 dolardır. Ayrıca Doğu Türkistan'da yaşayan Çinlilerin işsizlik sorunu yokken aynı bölgede yaşayan Türklerin %90'ı işsizlikle mücadele etmektedir. Doğu Türkistan, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla dünyanın en zengin bölgelerinden biri olmasına rağmen, dünyanın en çok sefalet çeken halkları arasındadır.[9]

Doğu Türkistan'da Dinî Hürriyetin Kısıtlanması

Çin yönetimince 1978 yılına kadar *"din"* afyon olarak nitelendirilmekteydi. Hâlbuki İnsan Hakları Beyannamesi'nin 9. maddesinde *"her insanın düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahip olduğu"* belirtilmiştir. İnsan Hakları Beyannamesi, BM Irk Ayrımcılığı Sözleşmesi ve benzeri uluslararası anlaşmaları hiçe sayan Çin yönetimi; dini, sistem içinde kontrol altına almakla kalmamış, ulusal birliği tehdit ettiği şeklinde bir gerekçeyle yok etmeyi hedeflemiştir. 1982 Çin Anayasası'nın 13. maddesinde *"Her Çin vatandaşı kendi inanç hürriyetine sahiptir"* şeklinde belirtilmesine rağmen bu madde alenen ihlal edilmektedir. Bu anlayışa bağlı olarak bölgede yaşayan Müslüman halka camide cemaat halinde ibadet etmeleri, memur ve işçilerin ibadet yerlerine gitmeleri, ibadet yapmaları, oruç tutmaları, dini bayramları kutlamaları yasaklanmıştır. İbadet yaptı-

ğı tespit edilenler işten atılmakta veya para cezalarına çarptırılmaktadır. Kadın ve kızların dini ibadet yapmalarına, 18 yaşından küçüklerin dini eğitim görmelerine ve camilere girmelerine, ibadet yapmalarına yasak getirilmiş; özel şahısların dini okul veya kurs açmaları men edilmiştir. Doğu Türkistan'daki durum Filistin, Keşmir ve Çeçenistan'da olduğundan çok daha kötüdür.[10]

Nükleer Denemeler

Çin'in en büyük nükleer merkezi ve deneme alanı, Doğu Türkistan'ın Taklamakan Çölü'ndeki Lop-Nor Gölü civarında bulunmaktadır. Ayrıca Çin'in *"Nükleer Füze Üssü"*nün de bu bölgede olduğunu *Quick Dergisi* 1988 yılında açıklamıştır. Bölgede 16 Ekim 1964'ten 1997'ye kadar hiçbir koruyucu tedbir alınmadan 11'i yeraltında olmak üzere 46 nükleer deneme yapılmıştır.[11]

Nükleer denemelerin yarattığı etkiler, insan sağlığı yanı sıra ekolojik dengeyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Halk çeşitli hastalıklara yakalanmakta, çocuklar sakat doğmakta veya ölmektedir.

Doğu Türkistan'ın Sömürülmesi

Doğu Türkistan tüm yeraltı zenginliklerine rağmen Çin'in en fakir bölgelerinden biridir. Çin ekonomisinin temel hammadde sağlayıcısı konumunda olan Doğu Türkistan'ın yaşadığı bu çelişki oldukça manidardır. Ekonomik baskı, Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı çifte standardın önemli bir parçasıdır. Bunun sonucu olarak Doğu Türkistan halkının %80'inden fazlası da açlık sınırının altında hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Bazı bölgelerde çiftçiler ürünlerini yarı fiyatına devlete satmaya mecbur bırakılmakta, Çinli çiftçilerin ürünleri ise daha yüksek fiyattan alınmaktadır. Bütün bunların yanı sıra sadece Doğu Türkistan Müslümanlarına mahsus *"haşer"* olarak adlandırılan ücretsiz mecburi hizmet, zaten fakir olan çiftçileri daha da zorlamaktadır.[12]

Yargısız ve Keyfi İnfazlar

Her türlü insan hakları ihlalinin yaşandığı Doğu Türkistan'da son derece sağlıksız şartların olduğu hapishanelerde tutukluların bir kısmı, resmi görevlilerce kasıtlı ve keyfi şekilde işkencelere maruz kalmaktadır. Özellikle bağımsızlık ve özgürlük talebiyle cezalandırılan siyasi tutukluların ayakları zincire vurulmuş vaziyette tutuldukları, hatta tuvalet ihtiyaçlarını bile yattıkları yerlerde karşıladıkları tespit edilmiştir.

5 Temmuz 2009 Katliamı

26 Haziran 2009 günü Shaoguan'daki bir oyuncak fabrikasında Türk kızlarına sarkıntılık yapan Han Çinlilerinin çıkardıkları olaylarda 12 Türk'ün katledilmesini protesto etmek için Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'de binlerce Doğu Türkistanlı bir protesto gösterisi düzenledi. Urumçi Halk Meydanı'nda toplananların amaçları mecburi olarak çalıştırılmak üzere Çin'e götürülen Doğu Türkistanlıların uğradığı vahşeti protesto etmekti. Ancak Çin'in kolluk kuvvetleri, binlerce Doğu Türkistanlının ölümüne sebep oldu. Kanlı bir müdahaleye girişen Çin Hükümeti bundan sonra da Doğu Türkistan'da keyfi idaresine devam edeceğini göstermiş oldu.[13] 5 Temmuz olayları ile alakalı dünyaya duyurulan görüntüler Urumçi'de yaşanan vahşetin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bunun yanında olayların duyulması üzerine, Doğu Türkistan ile olan tüm bağlantılar kesilmiştir. Yaşananları özetle *"soykırım"* olarak ifade etmek yerinde bir tespit olacaktır.

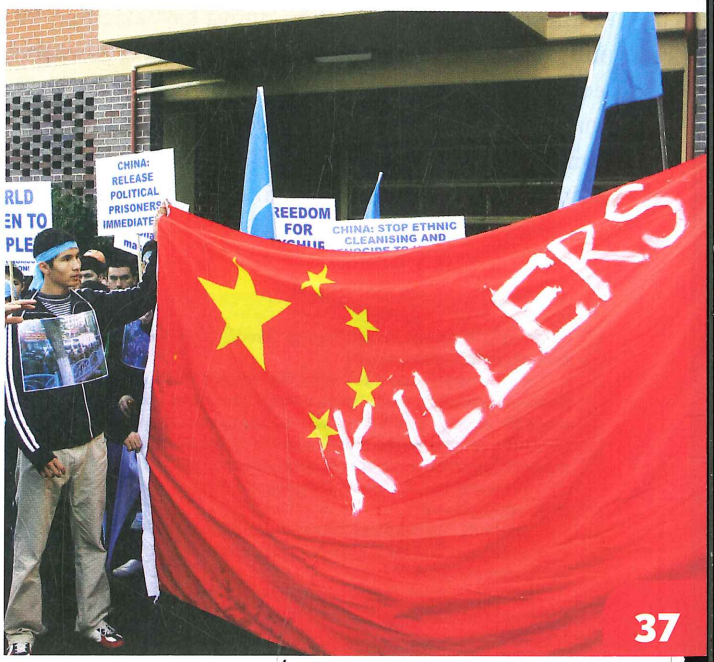

Doğu Türkistan Meselesinin Tahlili ve Çözüm Önerileri

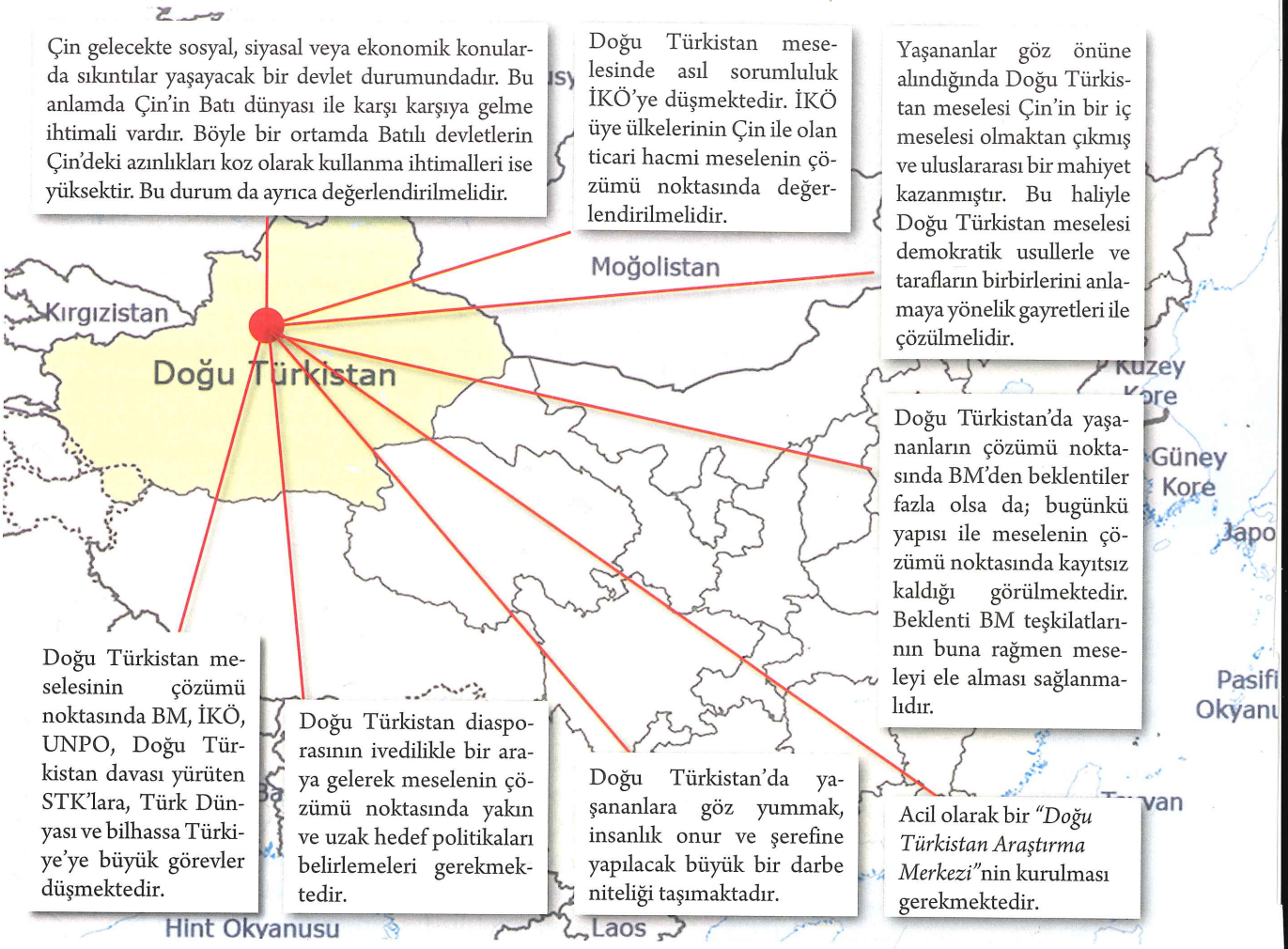

Doğu Türkistan tarih boyunca Türk devletlerinin toprakları içerisinde kalmış, ancak bugün 35 milyon civarındaki Müslüman-Türk, işgal edilmiş vatanlarında esaret ve zulüm altında yaşamaktadır. Her milletin kendi ülkesinde özgürlük içinde yaşamaya hakkı olduğu inancı artık medeni milletler nezdinde resmen kabul görmektedir. Çin yönetimi eski çağlara özlem duyuyor görünmektedir. Çin yönetimi dünya kaynaklarının kıt, ihtiyaçların ise sınırsız olduğunu bir kuralmış gibi kabul ederek kalabalık nüfusunu doyurmak gayesiyle başka insanların sırtına zorla yüklemeyi alışkanlık haline getirmiştir. Çin'in ülkeleri zorbalıkla işgal edilen ve zulüm altında yaşayan birçok milletten oluştuğu bilindiği halde; uluslararası örgütler kendi varlık sebeplerine aykırı olarak bu vakaları görmezlikten gelmekte veya reel çözüm yolları üretmemektedir. Yukarıda bir kısmını aktarabildiğimiz insanlık dışı uygulamaların giderilmesi için, BM, İKÖ, UNPO vb. teşkilatların ilgili birimleri tarafından, askeri yaptırımlar da dâhil, gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Doğu Türkistan huzursuzluğunun başlıca sebepleri ile çözüm önerileri üzerinde durulan bu çalışmada meselenin son 60 yıldır artarak devam ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Meselenin gerekli önlemlerin ve yaptırım kararlarının alınarak ivedilikle çözülmesi gerekmektedir.

* İ.Ü., Türkiyat Araştırmaları Enst., Türk Tarihi Anabilim Dalı, omer.kul@istanbul.edu.tr

dipnotlar

1- Forbes (1990:138) idarenin İslâmi olduğunu yazmışsa da basılı eserlerdeki ifadelerde bir birliktelikten söz etmek mümkün değildir. Forbes gibi bazı yerli ve yabancı araştırmacıların ifade ettiklerinin aksine kurulan hükümetin ***"Kaşgar Doğu Türkistan Cumhuriyeti"*** şeklinde yazılması kanaatimizce daha doğru olacaktır.

2- McMillen, ***Chinese Communist Power And Policy in Xin-Jiang***, 1979:300 vd.

3- Hayit, ***Turkestans Zwischen Rusland Und China***, 1975:336.

4- http://thereport.amnesty.org/en/regions /asia-pacific/china/01.01.2018.

5- http://www.britannica.com/EBchecked/topic/ 635448 /Wang-Zhen;http://en.wikipedia.org/wiki/Wang_Zhen_(official)/01.01 2018

6- Tuncer, ***Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Yapılan 1961 Göçü ve Mehmet Kasım Cantürk***, 2014:271.

7- Geniş bilgi için bkz. Türköz 2000.

8-http://www.turkcebilgi.com/doğu_timor/ansiklopedi/01.01.2018

9- http://www.unpo.org/content/view/7872/107/01.01.2018).

10- http://www.unpo.org/content/view/7872/107/01.01.2018

11- Türköz, ***Doğu Türkistan'da İnsan Hakları İhlalleri***, 1998: 138 vd.

12- Türköz, 1998: 16 vd.

13- Emet, ***5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan***, 2009: 29-69.